

Üniversite ve Özerklik: Tek Parti Döneminde Yüksek Öğretim (1923-1946)

Ali Arslan* -Mustafa Selçuk**

I- Giriş

CUMHURİYET Türkiye'sinde yüksek öğretim tarihi hakkında yapılan çalışmalar genel itibariyle İstanbul Üniversitesi tarihi üzerine yoğunlaşmıştır. Biz de çalışmamızda bu düşünceden hareketle Cumhuriyet'in kuruluşundan çok partili hayata geçiş dönemine kadar geçen süreçte en büyük yüksek öğretim kurumu olma özelliğini koruyan İstanbul Üniversitesi'nin, kuruluşundan itibaren geçirdiği aşamaları kronolojik olarak vermeye gayret edeceğiz. Osmanlı dönemi ise özetlenerek verilecektir. 1923'ten itibaren Darülfünun ve üniversite dönemlerine ait yapılan düzenlemeler ve özellikle muhtariyet kavramı etrafında cereyan eden tartışmalar ayrıntılı olarak işlenecektir. Üniversite ile birlikte öncelikle Ankara'da açılan diğer yüksek öğretim kurumlarından da kısaca bahsedilecektir. Bu çalışmanın amacı üniversite hakkında yeterli bilgi verildikten sonra dönemin yüksek öğretimi hakkında yayınlanmış eserlerin bir listesini ortaya koymaktır. Bu konuyla ilgili bütün çalışmaların bir araya getirilmesi iddiasını taşımayan bu makalede, yüksek öğretim ile ilgili yapılmış çalışmalar önemli ölçüde yer almıştır. Talimatname, kararname gibi resmî mevzuat ve gazete yazıları, metin içerisinde yer aldığı için ayrıca bibliyografyaya eklenmemiştir.

İncelediğimiz dönemin en önemli üniversitesi olan Darülfünun'un (1933 sonrası Üniversite) yanında, Osmanlı Devleti'nden intikal eden veya ilk kez açılan yüksek öğretim kurumları, Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1923-1946) eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmişler ve yeni nesillerin yetişmesinde önemli rol oynamışlardır.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

** Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

1925'te açılan Ankara Hukuk Mektebi, kuruluşu 1884 yılına dayanan Yüksek Mühendis Mektebi, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü (1933), Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (1936), Darülmüallimin ve Darülmüallimat'ın devamı olan Yüksek Muallim Mektebi, kuruluş yıllarında tıp ve fen fakültelerine bağlı olarak eğitim veren daha sonra ise müstakil fakülte olarak üniversite bünyesinde yer alan eczacılık ve dişçi mektepleri ve askerî okulların yüksek kısımları gibi çoğunlukla Osmanlı Devleti'nin devamı olan bu kurumlar, genelde Cumhuriyet'in kuruluş felsefesi doğrultusunda yeniden tesis edilmiş, müfredat programları ve öğretim kadroları da aynı amaca yönelik tekrar şekillendirilmiştir.

II- Türkiye'de Yüksek Öğretimin Başlangıcı

Türkiye'de Avrupa modelinde yükseköğretim kurumları ilk önce meslekî eğitim müesseseleri olarak kurulmuş ve Tanzimat döneminde "üniversite" yani Darülfünun tesis edilerek yükseköğretimde yeni bir dönem başlamıştır. 1863, 1873 ve 1874 yıllarında yapılan üç başarısız denemeden sonra II. Abdülhamid'in saltanatının 25. yılında Darülfünun-ı Şâhâne ismiyle açılan Darülfünun, 1900 yılından itibaren kesintisiz bir şekilde reforma kadar varlığını sürdürmüştür.

II. Meşrutiyet'le beraber Darülfünun'da uygulanan merkeziyetçi anlayıştan özerk yönetim anlayışına bir geçiş yaşanmıştır. Bu süreçte Darülfünun'u ilgilendiren bütün kanunlar, bir bütün olarak ele alınmadan parça parça düzeltilmeye çalışılmış ve üniversite yönetim anlayışı tekâmül ederek 1919'da tam bir düzene kavuşturulmuştur. 1911 yılında Fakülte Meclisleri kurulmuş ve yavaş yavaş yerinden yönetime geçilmeye başlanmıştır. Bu dönemde, Maarif nazırının tayin ettiği Fakülte müdürünün yanında, fakülte öğretim üyelerinden oluşan ve akademik eğitim ve disiplin işlerine bakan Fakülte Meclisince seçilmiş bir reis de bulunuyordu. Bu iki başlı yönetime 1916'da Darülfünun Tıp Fakültesi için hazırlanan nizamname ile son verilmiş ve öğretim üyelerinin seçtiği Fakülte reisi, fakülte'deki tek yönetici haline gelmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere, Türkiye'de üniversite yönetimi ve diğer hususlar hakkında bir bütün olarak yapılan ve uygulamaya konulan düzenleme 1919 yılında gerçekleşmiştir. Bu sistem 1933-1946 arası hariç tutulursa 1981 yılına kadar üniversite özerk yönetiminin temelini oluşturmuştur.

1919'da ilmi özerklik ilk defa kanun ile verilmiş ve resmen ifade edilmesine rağmen özerk bir idarî yapı kurulmuştur. Darülfünun'daki en yetkili yönetici olan Emin'in bütün öğretim üyeleri tarafından, fakülte reislerinin ise fakülte öğretim üyeleri tarafından seçilmesi ve Maarif Nezareti'nce tasdik edilmesi esası getirilmiştir. Darülfünun'da en yetkili organ olan Darülfünun Divanı; Emin ve fakülte reisleri yanısıra her fakülte meclisi tarafından seçi-

len ikişer üyeden meydana gelmekteydi. Divan'da idareci olmayan seçilmiş üyelerin sayısı devamlı olarak çoğunlukta olmuştur. Müderris ve muallimlerden oluşan, Meclis-i Müderris'in denilen fakülte meclisleri de fakültelerin en yetkili organı konumuna gelmiştir. Fiilî olarak kurulan özerk idarî yapı, 1922'de bir kararname ile tüzelkişilik verilerek kanunî olarak da tanınmıştır. Böylece, Tanzimat döneminde düşünülen ancak uygulanamayan serbest üniversite, II. Meşrutiyet döneminde tekâmül ederek 1922'de özerk bir yapıya kavuşmuştur.¹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yüksek öğrenimdeki yapıyı daha iyi anlamak ve değerlendirebilmek için reform öncesi Darülfünun'un ve reform sonrası üniversitenin yapısını mercek altına almak zorundayız. Böylelikle Darülfünun ve üniversiteye yüklenen misyonu karşılaştırmalı olarak görebiliriz.

A- Darülfünun Dönemi

Osmanlılardan, ilmî ve idarî özerkliğe sahip tek üniversite olarak Cumhuriyet dönemine intikal eden İstanbul Darülfünunu Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat fakülteleri ile Dışçılık ve Eczacılık mekteplerinden oluşan bir müessese idi. 1924 yılında İlahiyat Fakültesi beşinci fakülte olarak kuruldu.

Milli Mücadele devam ederken İstanbul Hükümetince bir kararname ile verilen tüzelkişiliğin takviyesi için Cumhuriyet döneminde çalışmalara başlanmış ve İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi'nce hazırlanan kanun teklifi Darülfünun Divanı tarafından da uygun görülerek Maarif Vekâleti'ne gönderilmiştir. Bu kanun teklifine, daha sonra İstanbul'dan Ankara'ya giden İsmail Hakkı Baltacıoğlu başkanlığındaki Darülfünun heyeti ile Maarif Vekâleti yetkililerince müzakere edilerek son şekli verilmiştir. Hükümet tarafından da uygun görülen bu kanun teklifi TBMM'ye gönderilmiştir. Kanunun esbâb-ı mucibe kısmında "Darülfünun için ilmî muhtariyet ve fikrî hürriyet ancak malî ve idarî hayatta hukûk-ı mahsûsayı haiz olmak suretiyle temin ve tesis edilebilir" ifadeleri kullanılarak ilmî muhtariyet olabilmesi için idarî ve malî muhtariyetin şart olduğuna dikkat çekilmiştir. Nihayet TBMM, 21 Nisan 1924'te 394 sayılı

1 Ali Arslan, *Kırsırdöngü: Türkiye'de Üniversite ve Siyaset*, İstanbul: Truva Yayınları, 2004, s. 1-75; Ali Arslan-Ali İhsan Gencer, *İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2004; Ali Arslan, "Cumhuriyet Dönemi İstanbul Darülfünunu'na Öğretim Üyesi Olmanın Şartları ve İlmî Yetersizlik Dolayısıyla Görevden Alınma", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1994, sy. 14, s. 161-171; Ali Arslan, "Türkiye'de Üniversitenin Kuruluşu ve Yönetimindeki Değişiklikler (1869-1946)", *Yeni Türkiye*, 1999, sy. 23-24, s. 408-431; Ali Arslan, "Osmanlı Darülfünunu", *Osmanlı*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, c. V, s. 297-305; Ali Arslan, "İstanbul Darülfünunu'nda Öğretim Üyelerinin Siyasetle Uğraşmaları", *İ.Ü. İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, 1999, sy. 10, İstanbul 2001, s. 56-70; Ali Arslan, "Çok Partili Döneme Geçişten 27 Mayıs'a Türkiye'de Siyaset ve Üniversite", *İ.Ü. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2002, sy. 2, s. 41-83.

kanun ile İstanbul Darülfünunu'nun hükmî şahsiyetini kabul etmiş ve Darülfünun'un genel bütçeden ayrı mülhak bir bütçesi olmasını kararlaştırmıştır. Böylece muhtariyet yani özerklik kanunlaştırılmış hale gelmiştir.²

Bu arada, Bakanlar Kurulu İstanbul Darülfünunu için hazırlanan 52 maddelik bir talimatnameyi 21 Nisan 1924'te kabul ederek, Darülfünun yönetimini özerk yapıya göre tanzim etmiştir. Bu talimatname ile, 1919 tarihli Darülfünun-ı Osmanî Nizamnamesi ve 1916 tarihli Tıp Fakültesi Talimatnamesi'nin yeni talimatnameye aykırı olan hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır. 1924'teki bu talimatname 1933 yılında Darülfünun'dan üniversiteye geçene kadar yürürlükte kalmıştır.

1933 reformuna kadar Darülfünun yapısı ve yönetimi özetle şu şekilde idi: Darülfünun için çizilen hedef³ "*Maarif-i âliyenin inkişâf ve terakkisine*" hizmet etmektir. Darülfünun ilmî bir müessesedir⁴ ve Emanet tarafından idare edilir; aslında Darülfünun'un "reisi" Maarif vekilidir. Maarif vekili, Darülfünun'u Emin vasıtasıyla idare ederdi.⁵ Fakat Darülfünun emininin tayini, Maarif Vekâleti tarafından doğrudan atama suretiyle yapılamazdı. Emin, Darülfünun'da vazifeli bütün müderris ve muallimlerin katıldığı bir seçimle üç seneliğine seçilir ve seçim esnasında en çok oy alan iki aday Vekâlet'e bildirilirdi. Vekâlet de bunlardan birini tercih ederek, Cumhurbaşkanı'nın tasdikine sunar ve böylece Darülfünun emininin tayini gerçekleşirdi.⁶ Darülfünun'un bütün şubelerine iyi bir şekilde nezâret etmek,⁷ lüzumlu hususları Darülfünun Divanı'na havale etmek,⁸ Darülfünun Divanı'na başkanlık etmek⁹ Darülfünun Divanı'nın kararlarını icra etmek, fakülteler tarafından verilecek diplomaları hazırlamak, müesseselerle yazışma ve haberleşmeyi sağlamak, gelen heyetleri Darülfünun namına kabul etmek ve bütün hususlarda Darülfünun'u temsil etmek, Darülfünun emininin başlıca vazifeleri arasındaydı.¹⁰ Darülfünun Divanı

2 Kanun için bkz. Ernest Hirsch, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'deki Üniversitelerin Gelişmesi*, İstanbul, 1950, c. I, s. 211-214.

3 *Darülfünun-ı Osmanî Nizamnamesi (DFON)*, m. 1; DF "*Maarif-i âliyenin inkişâf ve terakkisine hâdim Hukuk, Tıp, Edebiyat, Fünun medreselerinden müteşekkil bir müessese-i ilmiyedir*".

4 İstanbul Darülfünunu Talimatnâmesi (İDFT)'nde (Talimatnâme için bkz. Ernest Hirsch, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi*, İstanbul, 1950, c. I, s. 223-228), DF'un hedefi ile ilgili madde kısaltılarak "*DF; Tıp, Hukuk, Edebiyat, Fen ve İlahiyat Fakültelerinden müteşekkildir*" şekline dönüştürülmüştür. Bkz. *İDFT*, m. 1. Fakat DF tarafından hazırlanan öğrenci rehberlerinde, *İstanbul Darülfünunu'nun 1929-1930 Talebe Rehberi (1929-1930) (TR)*, İstanbul, 1930, s. 7 ve *1931-1933 TR*, s. 7 "*Maarif-i âliyenin inkişâf ve terakkisine hâdim... müessese-i ilmiye*" olduğu belirtilmiştir.

5 *İDFT*, m. 18.

6 *İDFT*, m. 18.

7 *İDFT*, m. 21.

8 *İDFT*, m. 26.

9 *İDFT*, m. 22.

10 *İDFT*, m. 21.

ise, Emin'e bu görevlerinde yardımcı olurdu. İstanbul Darülfünunu ve her fakülte şahsiyet-i hükmiyeyi haiz¹¹ olmakla beraber Darülfünun'da en yüksek karar organı bu divandır.¹²

Darülfünun'un uzun uğraşlar sonunda elde ettiği özerk yapı, reform ile sona ermişti. Dolayısıyla hükümet ile üniversite arasındaki ilişkilere kısaca değinerek reform sonrası oluşturulmak istenen yapının tarihî gelişimini yakından görebiliriz.

B- Yüksek Öğretimde Muhtariyet Kavramı ve Hükümetlerle İlişkiler

Büyük ölçüde Fransız üniversite modeli esas alınarak kurulan Darülfünun, Cumhuriyet'in ilanından önce de ilmî ve idarî muhtariyeti haizdi. Darülfünun'un özerkliği Türkiye Cumhuriyeti tarafından yeniden düzenlenmiştir. Fakat bu hükmî şahsiyet verilirken Darülfünun ve fakültelerde bulunması gereken "*mallanmalarına ve mallarını da bağımsız olarak idare etme*"lerine¹³ gerçek manada serbestlik getirilmemişti. Şöyle ki, İstanbul Darülfünunu ve müteşekkil bulunduğu Tıp, Hukuk, Edebiyat, İlahiyat ve Fen fakültelerinden her biri menkul ve gayrimenkullerini "*tasarruf ve teberruat kabulüne ve devair ve mehâkimde huzur ve murâfaa*" yapmaya haiz idi. Fakat "istikraz ve mümasili akidler" yapmaya haiz değildi. Darülfünun'un gelirleri, umumî bütçeden verilen para ve bağışlar olarak tespit edilmişti. Fakültelerin gelirleri fakülte meclislerinin kararıyla sarf edilirdi. Gelirlerin fakülteye dağıtılması Darülfünun Divanı'na bırakılmıştı.¹⁴ Tatbikatta Darülfünun'un bütün gelirleri Darülfünun Mülhak Bütçesinin B cetvelinde gösterilirdi. Fakülte meclisleri gelirlerini doğrudan harcamazdı, Darülfünun'un bütün gelirlerinin de dâhil edildiği ve hükümetçe son şekli verilen Darülfünun bütçesine göre harcamalar yapılırdı. Zaten fakültelerin gelirleri hiçbir zaman giderlerden fazla olmamıştı.

Darülfünun bütçesi, Divan tarafından hazırlanır¹⁵ ve Maarif Vekâleti'ne gönderilirdi. Vekâlet ve hükümet tarafından gerekli düzenlemeleri ve işlemleri yapılan bütçe Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne havale edilirdi. Darülfünun bütçesi encümenlerde görüşülürken Maarif Vekâleti'nden ve Darülfünun'dan temsilciler bulunurdu.¹⁶

11 İstanbul Darülfünunu'nun Şahsiyet-i Hükmiyesi Hakkında Kanun, *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (ZC)*, c. VIII, s. 1093-1106, m. 1.

12 Fakülte meclisleri ile DF Divanı arasında bir ihtilaf ortaya çıkması halinde Divan'ın re'sen ittihaz edeceği karar geçerlidir. Bkz. *İDFT*, m. 27.

13 Hafız Timur, "Üniversite Muhtariyeti", *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi*, İstanbul, 1950, s. 167.

14 İstanbul Darülfünunu Hakkında Şahsiyet-i Hükmiye Kanunu (*Dünya Üniversiteleri...*, I, s. 222-223.), m. 1, 3-4.

15 *İDFT*, m. 26.

16 Ali Arslan, *a.g.e.*, s. 154-158.

Görüldüğü gibi Darülfünun, bütçesini serbestçe tanzim ve idare edememekte, gelirlerin dağılımını yapamamaktaydı. Hatta kendisine tahsis olunmuş olan bütçenin bir faslındaki maddeler arasında nakil yapabilme hakkına bile haiz değildi. Bu da hükmî şahsiyet ile sağlanması gereken, malî açıdan serbestliği son derece kullanılmaz duruma düşmekteydi.

Darülfünun'a özerklik verilmesine rağmen, bunun gerektirdiği idarî düzenlemelere gidilmemişti. Şöyle ki, Darülfünun'un asıl reisi olan Maarif vekili, Emin vasıtasıyla Darülfünun'a nezaret ederdi. Emin, Darülfünun'un öğretim üyeleri tarafından seçilen iki aday arasından birisinin Maarif Vekâleti'nin tercih ve tasvibi ve Cumhurbaşkanının tasdiğiyle tayin edilirdi.¹⁷ Fakülte reisleri, fakülte öğretim üyeleri tarafından seçilir, Divan tarafından tasvip edilir, Maarif Vekâleti'nce kabul ve Cumhurbaşkanınca da tasdik edilirdi.¹⁸ Hocaların tayinleri de aynı yolla gerçekleşirdi.¹⁹ Bunların haricinde Maarif vekili, Darülfünun Divanı'na doğrudan müzakere etmesi için uygun bulunduğu hususları havale edebilirdi.²⁰ Darülfünun'da bir esere mükâfat verilmesi uygun görüldüğünde son karar Maarif Vekâleti'ne aitti.²¹ Ayrıca yüksek mekteplerden atılan talebelerin Darülfünun'a kayıt-kabulü fakülte meclislerinin teklifi ve Maarif vekilinin tasdiği ile gerçekleşirdi.²²

Uygulamada, Maarif vekili doğrudan Darülfünun'a gelerek hoca ve idarecilerle görüşür, hükümetin eğitim politikası hakkında açıklamalarda bulunurdu. Darülfünun'da dikkat ve ehemmiyetle takip edilecek hususları bildirdiği gibi,²³ yapılması gerekenleri de Emin vasıtasıyla Darülfünun hoca ve idarecilerine aktarırdı.²⁴ Fakülte reisliği seçimlerinde iki aday ortaya çıkması durumlarında tercih hakkı Divan'a ait iken bazen Maarif Vekâleti bu tercihi doğrudan kendisi yapardı.²⁵ Darülfünun'da boş bulunan öğretim üyelikleri için aday tespiti için, fakülte meclislerince yapılması gerekirken²⁶ bazen Maarif Vekili kendi istediği birinin kadroya alınmasını isterdi.²⁷ Bir hocanın ilmî yetersizliği yüzünden ihraç edilmesinin, fakülte meclisinin kararı ve Divan'ın tasdiği ile gerçekleşmesi gerekirdi.²⁸ Ancak bazen Maarif Vekâleti'ne intikal eden ihraç kararını uygun bulmayan Maarif Vekâleti, öğretim üyesini normal bir memur statüsün-

17 *İDFT*, m. 18.

18 *İDFT*, m. 28.

19 *İDFT*, m. 14.

20 *İDFT*, m. 26.

21 *İDFT*, m. 20.

22 *DF İnzibat-ı Dahiliye Talimatnamesi*, (1931-33 TR, s. 13-18.), m. 9.

23 *Vakit* (V), 11. X. 1930.

24 *Cumhuriyet* (C), 9. V. 1929.

25 *C*, 23. V. 1930.

26 *İDFT*, m. 14.

27 *C*, 29. V. 1930; *C*, 20-28, 23, 24, 29. VI. 1930.

28 *İDFT*, m. 15.

de kabul ederek Vekâlet emrine alırdı.²⁹ Hatta hukukî hiçbir yetkisi olmayan Sıhhat vekili de Tıp Fakültesi Meclisi'ne başkanlık etme düşüncesini taşıyabilirdi. Mesela 1932'de Tıp Fakültesi Meclisi toplantısına katılarak başkanlık edecek olan Sıhhat vekili Refik Bey'in gelmemesi üzerine fakülte meclisi normal şekilde toplanmıştı.³⁰

Gerek talimatnamede çizilen çerçeve ve gerekse tatbikattaki davranışlar göz önüne alındığında Darülfünun'a verilen tüzel kişiliğin sağladığı idarî serbestlik çok sınırlıdır.

Darülfünun ilmî muhtariyeti haiz olmasına rağmen, bunu sağlayabilecek ilmî ve malî destekten yoksun bulunuyordu. Ayrıca bir ilim şubesinin genişliği dikkate alınarak birçok derslere ayrılması, mevcut derslerin birleştirilmesi ve şubelere ayrılması, yeni derslerin konması veya mevcut derslerin kaldırılması ve yeni şubelerin açılması, Fakülte Meclisi'nin kararı, Divan'ın tasvibi ve Maarif Vekâleti'nin tasdiki ile gerçekleşirdi.³¹ Bu da ilmî noktadan dahi muhtariyetin tatbik alanlarını çok daraltıyordu.

Hükümet Darülfünun'a tüzel kişilik verirken, mazbatanın esbâb-ı mucibesinde şunlar belirtiliyordu: "*Darülfünun'un bir hükmi şahsiyet sıfatıyla haiz olacağı hukuk ve vezâifin tavzihini daha muvafık görmüş ve bu suretle Darülfünun şahsiyet-i hükmiyesinin hudut ve gayesi çizilmiştir. Kanunda tasrih edilen mevaddan gayri hususta şahsi hükmünün hukuku şamil olmayacaktır*" ve Maarif vekili Darülfünun'un reisi sıfatıyla "*Darülfünun'a umumi bir surette nezaret sıfatına haizdir*".³² Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi, Darülfünun'un tüzel kişiliği şuurlu olarak çok sınırlı şekilde tanzim edilmiştir.

Darülfünun'a hükmi şahsiyet verilmesinin esas hedefi ise Darülfünun'a bağlı ve teberruatın sağlanmasına hukukî zemin hazırlamaktı. Özellikle Mısırlı Prenses Fatma Hanımefendi'nin, vakfiyesinde İstanbul Darülfünunu'na ayrıldığı pay 1922'den beri alınmamakta idi. Bu tüzel kişilik statüsü Darülfünun'a verildiğinde müessese artık her türlü bağışı alabilecekti.³³ Buradaki ana fikir, "*şahsiyet-i hükmiyeye haiz olan Darülfünun, kendisine bir takım menâbi-i varidat (gelir kaynakları) bulabilir*"³⁴ düşüncesiydi. Yoksa hükmi şahsiyet verilen Darülfünun'a yeni bir talimatname hazırlanırken eski Darülfünun-ı Osmanî Nizamnamesi aşağı-yukarı aynı muhteva ile kabul edilemez ve gerçekten tüzel kişiliğe uygun bir talimatname hazırlanırdı.

²⁹ Ali Arslan "İlmi Yetersizlik", s. 168-171.

³⁰ *Son Posta (SP)*, 18. I. 1932.

³¹ *İDFT*, m. 9.

³² 20. II. 1340 tarihli Maarif Encümeni Mazbatası için bkz. Hirsch, *a.g.e.*, c. I, s. 211-214.

³³ Başvekalet tarafından hazırlanan I/358 numaralı DF'un hükmi şahsiyeti hakkındaki kanun layihasının esbâb-ı mucibe kısmı; Hirsch, *a.g.e.*, s. 208.

³⁴ İDFT'nun Şahsiyet-i Hükmiyesi hakkında 20. 2. 1340 tarihli Maarif Encümeni Mazbatası; Hirsch, *a.g.e.*, s. 211-212.

C- Üniversite Dönemi

Reform sonrası üniversite dönemine geçmeden önce reformun sebepleri üzerinde durmak gerekmektedir. İstanbul Darülfünunu'ndan beklenen verimin alınmadığı yolundaki tenkitler 1929 yılından itibaren yoğunlaşmaya başlamıştır. Darülfünun'a yöneltilen suçlamaları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- Darülfünun'un ilmî vazifelerini yapmaması.
- Darülfünun'dan bazı öğretim üyelerinin 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda görev almaları hatalı bulunurken, 1931'de yapılan seçimlerde Darülfünun'un CHP'yi desteklememesi iyi karşılanmaz ve bunun için Darülfünun eleştirilir.
- Yaşlı öğretim üyelerinin tekâmül (gelişmeler) için bir tıkaç olması.
- Darülfünun dışındaki bazı değerli ilim adamlarına Darülfünun'un kapalı tutulması.
- Hukuk Fakültesi'nin İslâm hukuku mantığı ve an'aneleri ile hareket ettiği.
- İlahiyat Fakültesi'nde hocaların irticaî eğilimlere sahip olması.
- Darülfünun'un, devletçiliğe karşı ve "liberalizm ve hukûk-ı esasiye softalığı" dolayısıyla "mürteci" bir müessese olduğu.
- Darülfünun'unun inkılâplar karşısında vazifelerini yapmadığı iddiaları.

Darülfünun'a yöneltilen bu tenkitler karşısında öğretim üyelerinin tavrı, genel olarak, maarifin bütün olarak ele alınması gerektiği ve daha iyi bir başarı için Darülfünun'un bütün ihtiyaçlarının karşılanması istikametindedir. Öğretim üyeleri, kurumun verilen imkânlar nisbetinde başarılı olduğunu savunmaktadır. Kurumda Darülfünun'un daha iyi bir yapıya kavuşturulması için yapılacak ıslahatlara karşı çıkan herhangi bir kimse de bulunmamaktadır.³⁵

Hükümet tarafından Darülfünun'u ıslah etmek üzere 1931'de İsviçre'den getirilen "Üniversite mütehasısı" Albert Malche da İstanbul Darülfünunu'nu "zayıf bir randıman vermek üzere işleyen vâsi (geniş) bir teşekkül" olarak tarif etmiş,³⁶ randımanın arttırılabileceğine dikkat çekerek, sarf edilen mesaiyi takdire şâyân bulmuş³⁷ ve az zamanda ulaşılan seviyeden övgü ile bahsetmiştir.³⁸

1930'dan sonra gittikçe güçlenen devletçi yaklaşımın iktisadî sahanın yanında üniversitede de hakim olması gerektiği yönündeki düşüncelerin arttığı ve özellikle Kadrocuların bu fikri şiddetli bir şekilde savunduklarını görüyoruz. Siyasî olarak da devletçi olmanın zaruri olduğunu savunan,³⁹ demokrasiyi ka-

35 Ali Arslan, *a.g.e.*, s. 193-262.

36 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, İstanbul, 1939, s. 21.

37 SP., 20.V.1932; C., 20.V.1932

38 C., 20.V.1932

39 Naci Bostancı, *Kadrocular*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s. 91.

pitalizmin “siyasi bir kılıfı” olarak vasıflandıran⁴⁰ Kadrocular, o dönemde ekonomik görüş açısından liberal-demokrat bir çizgiyi savunan Darülfünun’u kendi görüşlerini desteklemediği için şiddetle tenkit etmişlerdi.⁴¹ Kadroculara göre, ilmin inkılâbın emrinde olması gerekiyordu. Bu açıdan, özerklik olduğu sürece Darülfünun’a müdahale etmek mümkün değildi ve bu nedenle de özgürlükler kaldırılmıyordu.⁴²

Darülfünun öğretim üyeleri ve Darülfünun’a verilen imkânlar ölçüsünde kurumun başarılı kabul edenler; Darülfünun’un özerkliğinin kaldırılması yönünde bir görüş taşımamakta, aksine özerkliği ilmî bir müessesenin temel vasfı kabul etmektedirler. Kadrocuların çok şiddetli bir şekilde tenkit ettikleri ve “batan liberalizm gemisinden arta kalan kayığın son kaptanı” olarak vasıflandırdıkları Ahmet Ağaoğlu, üniversitenin hür olması gerektiğini savunmakta ve bir ülkede bütün kurumların gelişme derecesi ne ise Darülfünun’un seviyesinin de aynı olacağını vurgulayarak “Bir memleketin umumi hayatı ne ise müesseseleri de odur” demekteydi. Ağaoğlu’na göre ilmin gelişmesi için özerklik yanında ortaya konacak “ilmi tavır, ilmi ictihada (yorum) tahammül edecek ve içtihadı hazmedecek bir muhite” de ihtiyaç vardır. Problem hakikatte üniversitenin özerkliği ile ilgili değil bütün öğretim metot ve sistemi ile ilgilidir.⁴³

Darülfünun’un özerkliğini tabii bir ihtiyaç olarak değerlendiren Peyami Safa, Darülfünun’u bir bütün olarak kabul etmektedir. Ona göre öğrenciler Darülfünun’a gelmeden önce iyi yetişmeli, gençler için bir kültür muhiti oluşturulmalı, Darülfünun’a gerekli bütçe verilmeli, her yönden iyi hocalar temin edilmeli, dış tesirlere karşı müstakil bir Darülfünun özerkliği sağlanmalı ve tam bir Darülfünun muhit ve hayatı oluşturulmalıydı.⁴⁴

Darülfünun’un ıslahı için rapor hazırlayan ve bu ıslahatın müşavirliğini yapan Albert Malche, Darülfünun’un ilmî muhtariyete ve tüzel kişiliğe sahip olmasına rağmen; “tam bir istiklâl malik olduğunu söylemenin mümkün olmadığı”nı belirtmektedir.⁴⁵ Malche, Darülfünun’un umumî ve dahilî yönetimde hükümet tarafından kontrol edilmesini ve hükümete karşı özerkliğin gereksiz olduğunu söylemekle beraber Darülfünun emininin yani üniversite rektörünün öğretim üyeleri tarafından seçilmesi ve “yüksek öğretimin ancak kendi kendisinden mesul” olması gerektiği konusundaki kanaatini de ifade etmektedir.⁴⁶ İslahat müşaviri Malche’in üniversite için özerk bir yönetim mi yoksa

40 Naci Bostancı, *a.g.e.*, s. 93.

41 *A.g.e.*, s. 87-88.

42 Ali Arslan, *a.g.e.*, s. 250-251.

43 C., 30.XII. 1931.

44 *SP.*, 26.IX.1931.

45 Malche, *a.g.e.*, s. 5. Darülfünun’un özerkliğinin mahiyeti için bkz. A. Arslan, *Darülfünun’dan Üniversite’ye*, s. 100-105.

46 Malche, *a.g.e.*, s. 24-25.

merkezî bir yönetim mi istediği ortaya çıkmamakta ve Malche kendi kendisiyle de çelişkiye düşmektedir.

O dönemin Maarif Vekili Reşit Galip ise, Darülfünun'un özerkliğini "yalnız mevki ve makam ihtiraslarını kaynaştıran menfi bir âmil" olarak değerlendirmiş, emnlik, reislik, divan azalıkları gibi vazifelerin sadece bazı müderrisler arasında ihtiras ve haset doğuran birer mansıp ve makam halini almasından şikâyet etmiştir. Reşid Galip'e göre "inkılâbın en hayati" müessesesi olacak üniversite yeniden yapılandırılacak, Darülfünun cezrî bir ıslahat ve anlayışla yeniden kurulacaktır.⁴⁷ Bu açıklamalardan hemen sonra üniversitenin idarî yapısı Reşid Galip ve hükümetin isteği doğrultusunda devletçi ve merkezî bir yapıya dönüşmüştür.

Reformların sebeplerini belirttikten sonra üniversitenin yapısını özetleyebiliriz; Darülfünun'dan istenilen ölçüde "randıman"ın alınamaması üzerine, bu müessesenin ıslah edilmesi özellikle 1929'dan itibaren önemli bir gündem konusu olmuş ve bizzat Darülfünun'un kendisi de ilmî araştırmalara yönelmek gayesiyle 1929'da bir ıslahat Projesi hazırlamıştır. Daha sonra Darülfünun, Eczacılık ve Dişçilik mekteblerini fakülte haline getirmiş ve bir Gazetecilik okulu kurmayı planlamış, fakat bunların hiçbiri Maarif Vekâleti'nce kabul edilmiştir.⁴⁸ Hükümet, ıslahatı yapmak için 1931'de İsviçre'den Pedagoji Profesörü Albert Malche'ı getirerek bir rapor hazırlatmış ve büyük ölçüde bu rapor doğrultusunda bir ıslahata girişilmiştir. Özellikle Maarif Vekili Reşit Galib'in hissî davranışlarıyla ıslahat bir tasfiyeye dönüştürülmüş ve Malche'ın dar görüşlülüğü dolayısıyla istenilen başarı elde edilememiştir.⁴⁹

Reform sonunda Fen Fakültesi'ne bağlı olan ve mühendis yetiştiren Elektro-Mekanik Mühendisliği Bölümü, Yüksek Mühendisliğe devredilirken, İlahiyat Fakültesi de kapatılmıştır. 1944'e kadar Türkiye'nin tek üniversitesi olarak kalacak olan İstanbul Üniversitesi, 1934'te Tıp, Edebiyat, Fen ve Hukuk fakülteleri ile Dişçilik ve Eczacılık okullarından oluşan bir müessese idi. 1937 yılına gelindiğinde yeni bir fakülte daha açılmış; daha önce Edebiyat ve Hukuk Fakültesi ders programlarında yer alan iktisat eğitimi gelişerek fakülte halini almıştır. Üniversite yönetiminin isteği ve Maarif Vekâletinin teklifi ile İktisat Fakültesi, Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuş (14 Aralık 1936) ve yeni bir fakülte olarak üniversite içerisinde yerini almıştır.⁵⁰

Üniversite, idarî açıdan da merkezden yönetim anlayışına göre düzenlenerek ilmî ve idarî özerkliğe son verilmiştir. Devletçilik anlayışına uygun olarak,

47 *Hakimiyeti Millîye (HM)*, 1.VIII.1933; C. 1.VIII.1933.

48 Ali Arslan, *a.g.e.*, s. 263-278.

49 *A.g.e.*, s. 291-353.

50 Z. Fahri Fındıkoğlu, *Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi İktisadiyat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yay., 1946, s. 6-69.

köklü idarî değişiklikler yapılan İstanbul Üniversitesi, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından doğrudan idare edilmeye başlanmıştır. Rektör ataması, Maarif Vekâleti'nin üniversite yönetimine teklifi ile ortak kararname ve Cumhurbaşkanının onayıyla yapılır ve üniversitenin idaresindeki Umumî Kâtiplik (Genel Sekreter), Üniversite Heyeti (Üniversite Yönetim Kurulu), İstişari Komite (Danışma Komitesi) gibi birimler merkez teşkilatta rektöre yardımcı olmakla görevli ve üniversitenin işleyişinden sorumlu tutulmuştur. Üniversiteye sadece Maarif Vekili değil, diğer ilgili şahısların da müdahalesi sözkonusudur. Meselâ 1938-39 öğretim yılının başlaması dolayısıyla Maarif Vekâleti Yüksek Tedrisat Umum Müdürü Cevad yüksek mekteplerle beraber üniversitede de incelemelerde bulunmuştur.⁵¹

III- Sonuç

1924 yılında üniversite işlerini ele alan Cumhuriyet yönetimi, Darülfünun'un ilmî ve idarî özerkliğini kanunlaştırdığı gibi, bu doğrultuda bir talimatname hazırlayarak 1933'e kadar yürürlükte olan 1919 düzenlemesi ile aynı prensipleri içeren özerk bir yönetim sistemi kurmuştur. Darülfünun'un bu özerk yapısı diğer yüksek öğretim kurumlarını da etkilemiş ve 1928'de Yüksek Mühendis Mektebi'ne özerklik verildiği gibi, 1933'te kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü de özerk bir üniversite niteliğinde -Darülfünun yönetimi esas alınarak- tesis edilmiştir.

Darülfünun'dan ümit edilen verimin alınamaması üzerine, özellikle 1929 yılından itibaren ıslahat çalışmaları başlamış ve Darülfünun tarafından bu hususta bir proje hazırlanmıştır. Bunu yeterli görmeyen hükümet, İsviçre'den Albert Malche'ı getirerek bir rapor hazırlatmış ve büyük ölçüde bu rapor doğrultusunda, Darülfünun'dan Üniversite'ye geçilmiştir. Üniversite'ye geçişle birlikte ilmî ve idari özerkliğe son verilerek merkezî bir yönetim sistemi kurulmuş, rektör ve dekanlar Maarif Vekaleti'nce tayin edilmeye başlanmış ve özerk yapının bir uzvu olan Divan kaldırılmıştır. Ancak fakülte bazında akademik konularda faaliyet göstermek üzere, Darülfünun'da olduğu gibi, fakülte meclisi uygulamasına devam edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin serbestçe dernek kurmalarına da son verilmiştir.

1934'te üniversitede kurulan merkezden yönetim anlayışı diğer müesseseleri de etkilemiştir. Özerk yönetim sisteminin uygulandığı Yüksek Mühendis Mektebi ile Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde bu yapıya son verilerek merkezden yönetime geçilmiştir.

Üniversite'de merkezî yönetime geçiş, üniversite öğretim üyelerince kabul görmemiş ve 1938'de bizzat üniversite yönetimi özerklik konusunu gündeme

51 C, 13 Eylül 1938.

getirmeye başlamıştır. Ancak Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in 1944'e kadar özerkliğe karşı olması dolayısıyla bu konuda ciddi bir çalışma ortaya çıkmamıştır. Fakat daha sonra, çok partili sürecin başladığı 1945 yılında, özerklik konusunda somut adımlar atılmış ve 1946'da özellikle Prof. Sıddık Sami Onar'ın gayretleriyle yeniden özerk üniversite yönetimini kuran bir Üniversiteler Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Bibliyografya Üzerine

Cumhuriyet dönemi Türk yüksek öğretim tarihi hakkında yapılan ve aşağıya listesi çıkartılan çalışmalar incelendiğinde bu yayınların beş gruba ayrılabilceği görülür:

Birinci grupta yer alan eserler; genel olarak Darülfünun Tarihi şeklinde üniversitenin kuruluş yıllarından itibaren reforma (1933) kadar olan dönemi inceleyen eserlerdir. Bu konuda Mehmet Ali Ayni'nin *Darülfünun Tarihi* (İstanbul, 1927) kitabı ilk akla gelen çalışmadır. Ne yazık ki Darülfünun'da hocalık ve idarecilik dahi yapan yazar, ele aldığı konulara çok kısa temas etmiş, özet bilgiler vermekle yetinmiştir. -İkinci grupta yine kısa bir üniversite tarihçesinden sonra reform sonrası inceleyen ve günümüze kadar getiren eserler yer alır. Üçüncü gruba ise 1933 üniversite reformunu merkeze alan çalışmalar oluşturur. Bu yayınlarda reformun sebepleri, darülfünun-üniversite karşılaştırılması, reformun belgeleri, yeni kurulan akademik ve idarî birimler, kadrolar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Reform sonrası yeni oluşturulan kadrolar ve yabancı öğretim üyelerinin Türk eğitim tarihine katkısı belirtilmiştir. Dördüncü gruptaki çalışmalarda yüksek öğretim içerisinde üniversite çatısı altında yer alan alt birimler incelenmiştir; örneğin fakülte tarihleri, bölümler, disiplin olarak bilim dalları incelenmiştir. Yine matematik eğitimi, tıp tarihi, kadın eğitimi, öğrenci olayları vb. konular üzerine müstakil çalışmalar yapılmıştır. Son grupta ise yüksek öğretim kurumlarının yayın organlarını inceleyen çalışmalar yer almaktadır. Burada özellikle fakülte mecmuaları üzerine yazılmış önemli makaleleri belirtmek gerekir. Üniversite yayıncılığı üzerine daha detaylı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Örneğin 1920'lerden itibaren her sene yayınlanan dipnotlu ve açıklamalı Osmanlıca talebe rehberleri henüz günümüz harfleriyle yayınlanmamıştır. Oysaki bu rehberlerde, öğretim üyelerinin açık ev adresleri vb. gibi, yüksek öğretim tarihi adına önemli bilgiler bulunmaktadır. Yine Cumhuriyet dönemi yüksek öğretim kurumlarında çalışan yabancı uzmanlar ile ilgili çalışmalar mevcuttur. Bilindiği gibi öncelikle Darülfünun için Birinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya'dan 20 kadar yabancı bilim adamı getirilmişti. Daha sonra Cumhuriyet döneminde de bazı yabancı bilim adamlarından faydalanılmıştır. Yine reformdan sonra üniversite kadrolarında büyük oranda tasfiye gerçekleştirilmiş, Üniversite için yeni bir öğretim üyesi kadrosu oluşturulmuştur.

Bu liste yapılırken üç grup kaynaktan yararlanılmış; bunların birincisini kapatılan Darülfünun öğretim üyeleri, ikincisini Avrupa’da eğitim görmüş gençler ve sayı olarak en büyük grubu oluşturan üçüncüsünü ise yine yabancı öğretim üyeleri oluşturmuştur. Türkiye’de yaşayan yabancıların anılarından yola çıkılarak hazırlanan ve bizzat kendilerinin kaleme aldıkları bazı araştırma eserleri bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşından itibaren yoğun olarak üç dönemde Türkiye’ye gelen öğretim üyelerinin Türk bilimine olan katkılarını ortaya koyan çalışmalar son grubu oluşturmaktadır. Yabancı uzmanların istihdamı sadece üniversite ile sınırlı kalmamış, yüksek okul ve liselerde de zaman zaman yabancı bilim adamlarına ihtiyaç duyulmuştur.

Bibliyografya

- Abay, Ali Rıza, “Cumhuriyet Dönemi Türk Eğitim Sisteminin Sosyal Bütünleşmeye Etkileri”, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Abdurrahman, O. Çeliker (der.), *Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Millî Eğitim*, c. I-II, Ankara, 1990.
- Adivar, Adnan, “Üniversite Tarihinden Bir Yaprak”, *Dur Düşün*, İstanbul, 1946.
- Akçuraoğlu, Yusuf, “Darülfünunlarda Talebe Hayatı ve Talebe Ruhu”, *Türk Yurdu*, 1925, c. II, sy. 7, s. 42-47.
- Akman, Arif, *Türkiye’de Yüksek Ziraat Öğretim Reformunun Anatomisi*, Ankara, 1978.
- Aksüt, A. Kemal, *Profesör Mehmet Ali Aynî - Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1944.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara, 1985.
- Alkan, Mehmet Ö. (haz.), *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924*, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.
- Altıntaş, Hayrani, *Mustafa Şekip Tunç*, Ankara, 1989.
- Aras, N. K., E. Dölen ve O. Bahadır (ed.), *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2007.
- Arslan, Ali, “Cumhuriyet Dönemi İstanbul Darülfünunu’nda Öğretim Üyesi Olmanın Şartları ve İlmî Yetersizlik Dolayısıyla Görevden Alınma”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1994, sy. 14, s. 169-171.
- Arslan, Ali, “Çok Partili Döneme Geçişten 27 Mayıs’a Türkiye’de Siyaset ve Üniversite”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2002, sy. 2, s. 41-83.
- Arslan, Ali, “İsmet İnönü’ye İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Tarafından Fahrî Müderrislik Unvanı Verilmesi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2002, sy. 1, s. 1-18.
- Arslan, Ali, “İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarafından Mustafa Kemal Atatürk’e Fahrî Müderrislik Unvanı Verilmesi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2004, sy. 5, s. 13-24.
- Arslan, Ali, “Osmanlıdan Cumhuriyete Darülfünun Edebiyat Fakültesi”, *Bilim Sosyolojisi, Sosyoloji Yıllığı 16*, İstanbul, 2007, s. 746-796.

- Arslan, Ali, "Türkiye'de Tarih Bölümü'nün Kuruluşu", *Tarih Öğrenimi, Araştırmaları ve Yayınları Semineri (16-17 Aralık 2003) Bildirileri*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, 2004, s. 1-18.
- Arslan, Ali, "Türkiye'de Üniversitenin Kuruluşu ve Yönetimindeki Değişiklikler (1869-1946)", *Yeni Türkiye*, 1999, sy. 23-24, s. 408-431.
- Arslan, Ali, *Darülfünun'dan Üniversiteye*, İstanbul, 1995.
- Arslan, Ali, *Kısrı Döngü: Türkiye'de Üniversite ve Siyaset (1869-2004)*, İstanbul, 2004.
- Arslantaş, Mustafa, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Eğitim Politikası", Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Aslanapa, Oktay, *İstanbul Darülfünun ve Üniversite Binaları Tarihçesi, İstanbul Üniversitesi, Kuruluş, Teşkilat ve Öğretim Üyeleri I, (1453-1981)*, İstanbul, 1983.
- Aşa, Emel, "1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Aşkın, Banu, "Maarif Vekaleti'nin Kuruluşu ve Çalışmaları (1920-1940)", Yüksek Lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Ataünal, Aydoğan, *Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler*, Ankara, 1993.
- Avcı, Alaettin, *Türkiye'de Askeri Yüksek Okullar Tarihçesi*, Ankara, 1963.
- Ayas, Nevzad, *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi: Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Ankara, 1948.
- Aydemir, Ş. Süreyya, "Darülfünun İnkılap Hassasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı", *Kadro*, 1933, sy. 14, s. 5-11.
- Ayla, Oktay ve Cemil Öztürk, *Türkiye'de Kızların Eğitimi, Eğitimde Nitelik Geliştirme*, İstanbul, 1991.
- Ayni, Mehmed Ali, *Darülfünun Tarihi*, İstanbul, 1927.
- Baltacıoğlu, İ. Hakkı, *Talim ve Terbiyede İnkılâp*, İstanbul, 1995.
- Baltacıoğlu, İ. Hakkı, "Muallim Mektebinden Üniversiteye Koşun", *Yeni Adam*, 18 Teşrin-i Evvel 1934, sy. 42.
- Baltacıoğlu, İ. Hakkı, *Maarifte Bir Siyaset*, İstanbul, 1935.
- Baltacıoğlu, İ. Hakkı, *Terbiye*, İstanbul, 1932.
- Başar, Erdoğan, *Milli Eğitim Bakanları'nın Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, Ankara, 2004.
- Başaran, A. Rıza, *Üniversite Tarihi: Üniversite ve Fakültelerle İlgili Kanun ve Yönetmelikler*, İstanbul, 1987.
- Baytop, Turhan, *Eczacılık Tarihi*, İstanbul, 1985.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 2003
- Bilsel, Cemil, *İstanbul Üniversitesi Tarihi*, İstanbul, 1943.
- Binbaşıoğlu, Cavit, *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi: Eğitim Kavram ve Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi*, Ankara, 2005.
- Binbaşıoğlu, Cavit, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, Ankara, 1995.
- Boratav, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, İstanbul, 1990.

- Bostancı, Naci, *Kadrocular*, Ankara, 1990.
- Cadırcı, M. ve A. Süslü, *Ankara Üniversitesinin Gelişim Tarihi*, Ankara, 1982.
- Candemir, Murat, “Üniversite Arşivlerinde Evrakın Oluşumu, Teşkilat Yapısı ve Düzenlenmesi”, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Celkan, Hikmet Yıldırım, *Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi: Türkiye'de Eğitimin Niteliği Nedir ve Nasıl Olmalıdır*, Ankara, 1990.
- Ceyhan, Erdal, *Türk Eğitim Tarihi Kronolojisi 1299-1997*, Edirne, 2004.
- Cırlı, Hüsnü ve Bahir Sorguç (ed.), *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 1987.
- Çağatay, Neşet, “Türk Yükseköğretim Tarihine Genel Bakış”, *Belleten*, 1991, c. LIV, sy. 211.
- Çakır, Serpil ve Hülya Gülbahar, *Kadının Yüzyıllı Kronolojisi 1800-1999*, İstanbul, 1999.
- Çakır, Serpil, “Türkiye’de Geçmişten Günümüze Kadın Hareketi”, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye Ansiklopedisi*, c. III, İstanbul, 1996.
- Çakır, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 2. bs., İstanbul, 1996.
- Çelik, Esmâ, “Tevhid-i Tedrisat Kanununa Kadar Türkiye’de Medreseler (1920-1924)”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- “Darülfünun Gençliğinin Tezahüratı”, *Türk Yurdu*, 1929, c. III, sy. 23, s. 65-68.
- Değirmencioglu, M. Coşkun, *Mehmet İzzet (1891-11930) ve Ulusalcı Sosyal Felsefe*, Ankara, 2002.
- Dewey, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, İstanbul, 1939.
- Dölen, Emre, “Cumhuriyetin İlk On Beş Yılında İstanbul Üniversitesinde Kız Öğrenciler”, *Sağlık Alanında Türk Kadını*, Nuran Yıldırım (ed.), İstanbul, 1998, s. 8-47.
- Dölen, Emre, *Cumhuriyet Dönemi Kimya Yayınları Bibliyografyası (1923-2002)*, İstanbul, 2002.
- Dölen, Emre ve Nuran Yıldırım, *Darülfünundan Günümüze Üniversite Yayıncılığı ve Yaşamı*, İstanbul, 2003.
- Engin, Vahdettin, *1868'den 1923'e Mekteb-i Sultani*, İstanbul, 2003.
- Er, Hamit, “Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hakkında Yeni Bir Değerlendirme”, *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 2006, sy. 14, s. 232-249.
- Er, Hamit, *İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları*, İstanbul, 1993.
- Eralp, Hüsnüye, “Kuruluşundan Bilimsel Özerkliğe Kavuşuncaya Kadar Darülfünun”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.
- Erdentuğ, Nermin, *Türkiye'de Çağdaşlaşma Eğitim ve Kültür Münasebetleri*, Ankara, 1981.
- Ergün, Mustafa, “Türk Eğitiminin Batılaşmasını Belirleyen Dinamikler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Mart 1990, c. VI, sy. 17.
- Ergün, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara, 1982.
- Erişirgil, M. Emin, *Bir Fikir Adamının Romani*, İstanbul, 1984.

- Ersanlı, Büşra B., *İktidar ve Tarih: Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul, 1992.
- Eşme, İsa, *Yüksek Öğretmen Okulu*, İstanbul, 2001.
- Ezgi, Fuat "Atatürk'ün Fahri Müderrislik Diploması", *Tarih Hazinesi*, 1951, c. I, sy. 5.
- Feyzioğlu, Turan, "Atatürk ve Kadın Hakları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 1986, c. II, sy. 6, s. 585-601.
- Fındıkoğlu, Z. Fahri, *Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi İktisadiyat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yay., 1946, s. 6-69.
- Genç, Ernur, "Türk Milliyetçiliği ve Fuat Köprülü", Yüksek Lisans tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Gökbilgin, Tayyip, *Milli Mücadele Başlarken*, Ankara, 1959.
- Günergun, Feza, "Darülfünun Fen Fakültesi Mecmuası (1916-1933)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 1995, c. I, s. 285-349.
- Gürkan, Kazım İsmail, "Darülfünun Grevi: Milli Mücadele Yıllarında İstanbul Üniversitesi Talebelerinin Galeyanı", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, Ağustos 1999, sy. 8, s. 9-53.
- Güven, İsmail, *Türkiye'de Devlet Eğitim ve İdeoloji*, Ankara, 2000.
- Hatipoğlu, Tahir, *Türkiye Üniversite Tarihi (1845-1997)*, Ankara, 1998.
- Hirsch, Ernest E., *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi*, c. I, İstanbul, 1950.
- Hirsch, Ernest E., *Hatıralarım*, Ankara, 1985.
- İlem, Derya, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası Dizini (cilt: 1-56, 1939-2007)*, İstanbul, 2007.
- İnan, Afet, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, İstanbul, 1982.
- İnan, M. Rauf, *Mustafa Necati: Kişiliği, Ulusal Eğitime Bakışı, Konuşma ve Anıları*, Ankara, 1980.
- İstanbul Kız Muallim Mektebi Temsil Heyeti, *İstanbul Kız Muallim Mektebi 1933-Darülmuallimat 1870*, İstanbul, 1933.
- İstanbul Üniversitesi Kuruluş, Tarihçe, Teşkilat ve Öğretim Üyeleri I (1453-1981)*, İstanbul, 1983.
- İzgi, Özkan, "Atatürk'ün Eğitim ve Üniversitelere Bakışı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1984, c. I, sy. 1, s. 267-276.
- İzzet, Mehmed, "Darülfünun Felsefe Dersleri", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, 1925, c. IV, sy. 2, s. 21-132.
- Kabasakal, Önder, "Dünden Bugüne Üniversite ve İdari Yapı Değişiklikleri", *Türkiye Günlüğü*, 1989, sy. 6, s. 25-32.
- Kafadar, Osman, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Ankara, 1997.
- Kafadar, Osman, *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, İstanbul, 2000.
- Kansu, Nafi Atuf, *Türkiye Maarif Tarihi (Bir Deneme)*, c. I-II, İstanbul, 1931-1932.
- Karakışla, Yavuz Selim, *Ottoman Muslim Women (1916-1923)*, İstanbul, 2006.
- Kardaş, Rıza, "Üniversite Muhtariyeti ve Atatürk", *Türk Kültürü*, 1981, sy. 223-224, s. 21-46.

- Kartekin, Enver, *Yüksek Mühendislik Okulu*, İstanbul, 1959.
- Kayaoğlu, Taceddin, *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*, İstanbul, 1998.
- Kazancıgil, Aykut, "Mondros Mütarekesinden Büyük Millet Meclisi Kuruluncaya Kadar Geçen Sürede İstanbul Üniversitesi (1918-1920)", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, Ağustos 1999, sy. 8, s. 55-61.
- Kazancıgil, Aykut ve A. Vergili, "Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası (1916-1933)", *Kutadgubilig*, 2004, sy. 6, s. 188-234.
- Kazancıgil, Aykut ve Hamit Er, "1933 Üniversite Reformuna Yeni Bir Yaklaşım", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 2004, sy. 12, s. 18-40.
- Kim, D. Seong, "Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Yüksek Öğretim", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1984.
- Kobal, Yunus, "Üniversitelerimizin Gelişimi ve Alman İlim Adamlarının Katkıları", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1994.
- Kocatürk, Utkan, "Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Kasım 1984, c. I, sy. 1, s. 3-95.
- Koç, Rahşan, "Mehmet İzzet (Biyografisi, Sosyolojisi, Milliyetçiliği)", Yüksek Lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Koçak, Filiz, "Bir Yüksek Öğretim Kurumunun Kurumsal Tarihi", Yüksek Lisans tezi, Yıldız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Koçer, Hasan Ali, "Türkiye'de Kadın Eğitimi", *A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1972, c. V, sy. 2, s. 81-124.
- Koçer, Hasan Ali, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967)*, Ankara, 1967.
- Koçer, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, Ankara, 1991.
- Kodamanoğlu, M. Nuri, *Türkiye'de Eğitim (1923-1960)*, Ankara, 1964.
- Kolçak, Sabri, *İ. H. Baltacıoğlu: Eğitimin Felsefesini Yapan Pedagog*, c. I, İzmir, 1968.
- Komisyon, *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, Ankara, 1987.
- Korkut, Hüseyin, *Sorgulanan Yüksek Öğretim*, Ankara, 2001.
- Köker, Eser Danyal, "Türkiye'de Kadın, Eğitim ve Siyaset: Yüksek Öğrenim Kurumlarında Kadının Durumu Üzerine Bir İnceleme", Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- Köprülüzade Mehmed Fuad, "Darülfünunun Vazifeleri", *Hayat Mecmuası*, 1927, c. II, sy. 28, s. 23.
- Kurnaz, Şefika, "Yüksek Öğretimde Türk Kadını", *Milli Eğitim*, Ocak 1989, sy. 81, s. 35-42.
- Kuyaş, Ahmet, "II. Meşrutiyet, Türk Devrimi Tarihi ve Bugünkü Türkiye", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 2008, c. I, sy. 45, s. 49-64.
- Maarif Vekâleti, *İsmet İnönü'nün Maarife Ait Direktifleri*, Ankara, 1939.
- Mahmut Cevat, *Maarif-i Umumiye Nezareti'nin Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, İstanbul, 1338.
- Malche, Albert, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, İstanbul, 1939.
- MEB, *T.C. Hükümet Programlarında Eğitim (1920-1993)*, Ankara, 1993.
- Milli Eğitim Şuraları (1939-1996)*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Genel Sekreterliği, 1998.

- Muhlis, Etem, "Darülfünundan Üniversiteye Doğru", *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, 1932, c. II, sy. 16, s. 4-6.
- Mutlu, Latif, *Eğitim Düşünceleri: Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim*, İstanbul, 1997.
- Naderi, Sait ve Gülten Dinç, "İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası (1916-1933) ve Dizini", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 2006, sy. 12, s. 200-253.
- Neumark, Fritz, *Boğaziçine Sığınanlar, Türkiye'ye İltica Eden Alman Bilim Siyaset ve Sanat Adamları (1933-1953)*, Ş. A. Bahadır (çev.), İstanbul, 1982.
- Oğuzcan, Lütfi, *Atatürk ve Türk Kadını*, Mersin, 1931.
- Olgun, Kenan, "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınında Bir Eğitim Kurumu Olarak Darülfünun (1908-1912)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2002, sy. 2, s. 185-204.
- Orhonlu, Cengiz, "Edebiyat Fakültesi'nin Kuruluş ve Gelişmesi (1901-1933)", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul, 1973.
- Ozankaya, Özer, *Türk Devrimi ve Yüksek Öğrenim Gençliği*, Ankara, 1978.
- Özalp, Reşat, *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923)*, İstanbul, 1982.
- Özbaydar, Rifat, "Cumhuriyetin İlk Elli Yılında Türkiye'de Psikoloji", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul, 1973.
- Özkan, Harun, "Mehmet Ali Ayni: Hayatı - Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri", Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Özodaşık, Mustafa, "Cumhuriyet Eğitiminde Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları (1923-1950)", Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1997.
- Öztürk, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara, 1996.
- Öztürk, Cemil, *Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, Ankara, 2005.
- Özyazgan, A. İhsan, "Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının Tarihi Gelişimi ve İşleyişi", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Palazoğlu, A. Bekir, *Atatürk'ün Okul Gezileri*, Ankara, 1999.
- Sakaoğlu, Necdet, *Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul, 2003.
- Sayar, A. Güner, A. *Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri, 1898-1986*, İstanbul, 1994.
- Sayılı, Aydın, "Atatürk, Bilim ve Üniversite", *Bellekten*, 1988, c. LII, sy. 204, s. 1089-1104.
- Selim, Sırrı, "Darülfünunlar ve Spor", *Türk Yurdu*, 1930, c. V, sy. 25, s. 47-48.
- Seraslan, Halim, *H. Suphi Tanrıöver*, Ankara, 1995.
- Siler, Abdurrahman, "Darülfünunun Kurtuluş Savaşı ve İnkılaplara Bakışı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1995, c. XI, sy. 31.
- Siler, Abdurrahman, "Türk Yüksek Öğretiminde Darülfünun (1863-1933)", Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Sorguç, Bahir, *1920'den 1981'e Milli Eğitim Bakanlığı*, Ankara, 1982.
- Soydan, Aynur, "Darülfünundan Günümüze Üniversitede Tasfiyeler", *Toplum ve Hekim*, 1999, c. XIV, sy. 4, s. 269-276.

- Süslü, Azmi, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin 50 Yıllık Tarihi*, Ankara, 1986.
- Şehsuvaroğlu, Bedi, *Türk Tıp Tarihi*, Bursa, 1984.
- Şibay, H. Sabit, "Ziya Gökalp'e Göre Darülfünunda Cumhuriyet", *Türk Yurdu*, 1942, c. XXVI, sy. 5-6, s. 179-180.
- Tan, Mine, *Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*, Ankara, 1979.
- Taşdemirci, Ersoy, *Belgelerle 1933 Üniversite Reformu'nda Yabancı Bilim Adamları*, Ankara, 1992.
- Taşkıran, Tezer, *Yüksek Öğretim ve Türk Kızları: Cumhuriyetin 50. Yılında Çalışma Alanında Türk Kadını*, İstanbul, 1974, s. 14-25.
- Temelkuran, Tevfik, "İlk Kız Öğretmen Okulu", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Eylül 1970, c. VI, sy. 36, s. 61-67.
- Tezel, Y. Sezai, *Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi*, İstanbul, 1994.
- Tozlu, Necmettin, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, Ankara, 1989.
- Tuncor, Ferit Ragıp, *Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Kataloğu: 1923-1973*, Ankara, 1976.
- Tuncor, Ferit Ragıp, *Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Bibliyografyası: 1923-1985*, 3. bs., Ankara, 1996.
- Turan, Kemal, *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi*, İstanbul, 2000.
- Tutsak, Sadiye, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Ankara, 2002.
- Umut, Uygur, "İstanbul Darülfünunda Yapılan Din Felsefesi Çalışmaları", Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Unat, F. Reşit, *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Genel Bir Bakış*, Ankara, 1964.
- Usta, Mustafa, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye Üniversitelerinde Din Eğitimi ve İlahiyat Sahasında Yapılan Lisans Üstü tezler ve Bunların Eğitim Açısından Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1984.
- Uysal, M. Reşat, "Atatürk'ün Darülfünunu Ziyareti", *Milli Kültür*, 1981, c. II, sy. 12, s. 25-26.
- Ülken, H. Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, 2005.
- Vahapoğlu, M. Hidayet, *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, İstanbul, 1992.
- Widmann, Horst, *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Aykut Kazancıgil ve Serpil Bozkurt (çev.), İstanbul, 1981.
- Wilson, Howard ve İlhan Başgöz, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim ve Atatürk*, Ankara, 1968.
- Yıldırım, Nuran (ed.), *Sağlık Alanında Türk Kadını*, İstanbul, 1998.
- Yiğit, Ali Ata, *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938-1950)*, İstanbul, 1992.
- Yücel, H. Âli, *Maarif Vekâleti, Milli Şef ve Cumhurreisimizin Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini Ziyaretleri ve Fakültenin Yeni Binasında Tedrisata Başlaması*, İstanbul, 1941.

University and Autonomy: Higher Education during the Single-Party Period (1923-1946)

Ali ARSLAN-Mustafa SELÇUK

Abstract

The higher education institutions in Turkey modeled after Europe were first established as foundations of vocational education and a new period was initiated in higher education with the establishment of the first university, namely “Darülfünun”, in the Reformation period.

The “university,” which became a permanent institution in 1900 after three unsuccessful attempts in the years 1863, 1873, and 1874, was named as “Darülfünun” until the university reform in 1933. In 1924, the Republican government, which tackled the university issue, not only legalized the scientific and administrative autonomy of the universities, but it also established an autonomous administrative system by preparing an ordinance in line with the principles of the 1919 arrangement that remained in effect until 1933.

Darülfünun influenced other higher educational institutions with its autonomous structure. In 1928, Higher Engineering School was also given autonomy and Higher Agricultural School was established in the form of an autonomous school on the basis of Darülfünun.

In this article, after the above summarized information on the history of higher education during the first years of the Republic (1923-1946) is provided, the related studies have been added to the last part of the bibliography. Certainly there are other additional publications which have not been mentioned here. The aim of this study, which does not claim to cover all publications in full, is to present a literature evaluation on the history of higher education in Republican Turkey.

Keywords: Darülfünun, University Reform, National Education, Republic, Autonomy.

Üniversite ve Özerklik: Tek Parti Döneminde Yüksek Öğretim (1923-1946)

Ali ARSLAN-Mustafa SELÇUK

Abstract

Türkiye’de Avrupa modelinde yükseköğretim kurumları ilk önce meslekî eğitim müesseseleri olarak kurulmuş ve Tanzimat döneminde “üniversite” yani Darülfünun tesis edilerek yükseköğretimde yeni bir dönem başlamıştır. 1863, 1873 ve 1874 yılların-

da yapılan üç başarısız denemeden sonra 1900 senesinde daimî bir müessese olarak faaliyet göstermeye başlayan “üniversite”, 1933 üniversite reformuna kadar Darülfünun olarak adlandırılmıştır

1924 yılında üniversite işlerini ele alan Cumhuriyet yönetimi, Darülfünun’un ilmî ve idarî özerkliğini kanunlaştırdığı gibi, bu doğrultuda bir talimatname hazırlayarak 1933’e kadar yürürlükte olan 1919 düzenlemesi ile aynı prensipleri içeren özerk bir yönetim sistemi kurmuştur. Darülfünun’un bu özerk yapısı diğer yüksek öğretim kurumlarını da etkilemiş ve 1928’de Yüksek Mühendis Mektebi’ne özerklik verildiği gibi, 1933’de kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü de Darülfünun yönetimi esas alınarak özerk bir üniversite niteliğinde tesis edilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1946) yüksek öğretim tarihi konusunda yukarıda özetlediğimiz bilgiler verildikten sonra yine bu alanda yapılmış çalışmalar büyük oranda son kısımdaki bibliyografya listesine eklenmiştir. Şüphesiz burada zikredilenlerden farklı yayınlar da vardır. Bütün yayınların eksiksiz derlendiği iddiasını taşımayan bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet Türkiyesi’nde Yüksek Öğretimin tarihine dair bir literatür değerlendirmesi sunmaktır.

Anahtar Sözcükler: Darülfünun, Üniversite Reformu, Milli Eğitim, Cumhuriyet, Özerklik

